

Buitenlandse ondernemingen in Nederland

Nederland wordt vanouds als klein land en vanwege de centrale ligging in West-Europa gekenmerkt door een grote mate van openheid. Op economisch terrein is deze afhankelijkheid van de ontwikkelingen in het buitenland nog toegenomen door de voortgaande Europese economische integratie. Deze afhankelijkheid komt onder meer tot uiting in het grote aantal vestigingen van internationale ondernemingen in Nederland. Met betrekking tot de regionale ontwikkeling in Nederland kan de vraag worden gesteld hoe de internationale ondernemingen de vestigingsmogelijkheden in de verschillende regio's beoordelen. Op grond van deze afweging en geconfronteerd met hun specifieke bedrijfskenmerken, komen de ondernemingen tot de keuze van een regio. Dit artikel behandelt de regionale spreiding van de buitenlandse vestigingen over Nederland. Aan de orde komen zowel de verschillen tussen de sectoren, de veranderingen in de loop van de tijd als de motieven die hebben geleid tot dit regionale spreidingspatroon.

DRS. A. LOEVE*

Definitie

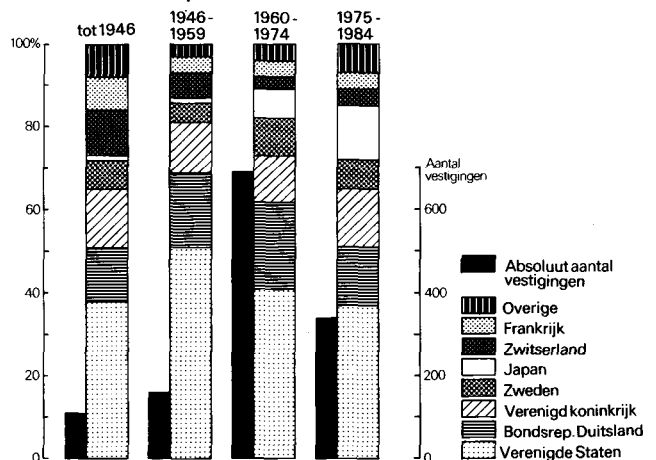
Internationale ondernemingen zijn ondernemingen die in meer dan één land activiteiten uitoefenen. Deze activiteiten kunnen zowel bestaan uit industriële productie, als ook uit handel en andere dienstverlening. De vestigingen van deze internationale ondernemingen in Nederland zijn formeel Nederlandse ondernemingen die in handen zijn van buitenlandse ondernemingen. Buitenlandse vestigingen kunnen op verschillende wijze tot stand komen. Zo kan er sprake zijn van de oprichting van een nieuwe vestiging in Nederland ('greenfield investments'), of van de overname van of fusie met een bestaande Nederlandse onderneming.

In dit artikel richten wij ons op de Nederlandse vestigingen van internationale ondernemingen die voor meer dan de helft eigendom zijn van een in het buitenland zetelende onderneming en die tot stand gekomen zijn door middel van oprichting van een nieuwe vestiging in Nederland. De reden voor deze keuze is dat bij de oprichting van nieuwe buitenlandse vestigingen een concrete vestigingsplaatskeuze is gedaan, terwijl dit bij overnames en fusies maar zijdelings een rol speelt. Het is juist de geografische spreiding van de buitenlandse activiteiten over Nederland die in dit artikel centraal staat.

Nationaliteit en periode van vestiging

Hoewel sommige internationale ondernemingen al voor de laatste wereldoorlog tot oprichting van vestigingen in Nederland zijn overgegaan, is het merendeel van de buitenlandse vestigingen pas na 1960 tot stand gekomen (zie figuur 1). Op grond van de verzamelde gegevens is het niet mogelijk een volledig beeld te geven van het totale aantal buitenlandse vestigingen dat zich in de loop der jaren in Nederland gevestigd heeft 1). Onbekend is namelijk hoeveel vestigingen in latere jaren zijn opgeheven dan wel weer uit Nederland zijn vertrokken. Dit is wel bekend voor

Figuur 1. Buitenlandse vestigingen naar nationaliteit, voor een viertal perioden

de buitenlandse industriële vestigingen voor de periode 1964 - 1978 2). Het aantal opheffingen onder de buitenlandse industriële vestigingen blijkt gering te zijn, zij het dat wel sprake is van een vrij grote dynamiek in de werkge-

* De auteur is wetenschappelijk assistent bij de vakgroep Toegepaste Geografie en Ruimtelijke Planning van het Geografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht. Het betreffende onderzoek is verricht in opdracht van de Rijksplanologische Dienst en maakt deel uit van het onderzoeksprogramma StePro (Stedelijke Problematiek) van het Geografisch Instituut. De auteur dankt de projectleider prof. dr. M. de Smidt voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

1) A. Loeve, *Internationale ondernemingen in Nederland. Omvang en lokatie van vestigingen in Nederland*, StePro-rapport nr. 30a, Geografisch Instituut, Utrecht, 1984. In dit onderzoek is een schriftelijke enquête uitgevoerd onder de in 1984 in Nederland gevestigde buitenlandse vestigingen.

2) M. de Smidt, *Regional locational cycles and the stages of foreign manufacturing plants - the case of the Netherlands*, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, jg. 74, 1983, nr. 1, blz. 10.

legenheid in deze sector. Figuur 1 geeft inzicht in de verdeling van de 1984 aanwezige vestigingen naar periode van vestiging.

De voor 1946 tot stand gekomen vestigingen vormen ongeveer negen procent van het totale aantal buitenlandse vestigingen. De periode van 1946 tot 1959 wordt gekenmerkt door de wederopbouw van Nederland en het begin van de omvorming van de Nederlandse samenleving tot een industriële maatschappij. In dit tijdvak vindt een forse toename van de Amerikaanse investeringen in Europa plaats (Marshall-hulp) en aan het einde van de jaren vijftig krijgt tevens de Europese samenwerking gestalte in de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap. In deze periode treedt er echter maar een geringe toename van het aantal nieuwe buitenlandse vestigingen op.

De meeste buitenlandse vestigingen zijn in de jaren zestig en de eerste helft van de jaren zeventig in Nederland tot stand gekomen. De in deze periode opgerichte vestigingen vormen 53 procent van het totaal aantal vestigingen in Nederland. De belangrijkste oorzaken voor deze toename zijn de snelle economische groei en de toegenomen afzetmogelijkheden door de totstandkoming van een gemeenschappelijke Europese markt. De voornaamste motieven van de internationale ondernemingen om in deze periode een vestiging in Nederland op te richten zijn de centrale ligging van Nederland met betrekking tot de Europese markt ('gateway to Europe') en de goede infrastructuurle voorzieningen 3). Ook in de eerste helft van de jaren zeventig zet deze ontwikkeling zich nog voort, tot eind 1973 de eerste oliecrisis het begin van een economische recessie aankondigt. Dat de oprichting van nieuwe vestigingen zich na 1973 nog een aantal jaren voortzet is te verklaren uit het feit dat er enige tijd ligt tussen het moment van de investeringsbeslissing en het moment waarop de vestiging in bedrijf wordt gesteld. Dit tijdsinterval kan voor industriële vestigingen wel twee tot drie jaar bedragen.

In de jaren na 1975 treedt een duidelijke daling van het aantal nieuwe buitenlandse vestigingen op. De verdere verslechtering van de economische situatie (tweede oliecrisis in 1979), heeft een wereldomvattende economische recessie tot gevolg, die Nederland niet onberoerd laat. Naast de invloed van de economische ontwikkeling ondervindt Nederland in deze periode toenemende concurrentie van andere Europese landen bij de acquisitie van buitenlandse vestigingen 4), met name van de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Als reactie op deze ontwikkelingen wordt in Nederland in toenemende mate aandacht besteed aan de acquisitie van buitenlandse bedrijvigheid. Die aandacht komt zowel van de nationale overheid als van regionale en lokale overheden.

Naast wijzigingen in het aantal vestigingen dat zich in de loop van de tijd in Nederland heeft gevestigd, zijn er ook verschuivingen opgetreden in de herkomst van de vestigingen. In de gehele periode zijn de Verenigde Staten het belangrijkste land van herkomst geweest, al vertoont het aandeel van de Amerikaanse vestigingen wel een daling van 51 procent in de periode 1946 - 1959 naar 37 procent gedurende de jaren 1975 - 1984. De afname van het aandeel van Amerikaanse vestigingen wordt wellicht veroorzaakt door de gedurende de laatste jaren optredende sterkere economische groei in de Verenigde Staten in vergelijking met Europa, waardoor het voor Amerikaanse ondernemingen aantrekkelijker is om in eigen land te investeren. Daarnaast moet ook rekening worden gehouden met het feit dat het percentage Amerikaanse vestigingen in de voorafgaande perioden vrij hoog is geweest. Op grond daarvan lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de Amerikaanse ondernemingen in een vrij vroeg stadium tot internationalisering zijn overgegaan.

Een opvallende ontwikkeling is de toename van het aandeel van Japanse vestigingen en wel van zeven procent in de periode 1960 - 1975 naar 13 procent in de periode vanaf 1975. Deze stijging hangt nauw samen met de internationalisering van veel Japanse ondernemingen tijdens de jaren zeventig. De sterke economische groei in Japan en de enorm toegenomen export van hoogwaardige technologische producten naar West-Europa en Noord-Amerika,

Tabel 1. Werkgelegenheid bij buitenlandse vestigingen naar bedrijfsklassen en procentuele aandeel van de buitenlandse industriële werkgelegenheid in het totaal per bedrijfsklasse a)

Bedrijfsklasse	Werkgelegenheid		Procentueel aandeel
	abs.	in %	
Voeding- en genotmiddelen	2.273	2,5	1,7
Textiel en kleding	1.310	1,2	3,7
Hout en papier	2.476	2,2	5,2
Chemie en kunststoffen	20.447	18,5	17,6
Metaalproducten	5.177	4,7	5,2
Machines	17.228	15,6	22,4
Elektrotechnische producten	8.552	7,7	7,3
Overige producten	6.566	5,9	3,8
Totaal industrie	64.479	58,3	8,0
Transportmiddelen	4.164	3,8	
Chemische producten	3.430	3,1	
Machines	4.244	3,8	
Elektrotechnische producten	10.775	9,8	
Overige producten	6.661	6,0	
Totaal handel	29.274	26,5	
Transport/communicatie	2.911	2,6	
Financiële dienstverlening	4.649	4,2	
Overige zakelijke dienstverlening	9.196	8,3	
Totale diensten	16.756	15,2	
Totaal algemeen	110.509	100	

a) Het procentuele aandeel van de buitenlandse industriële werkgelegenheid is berekend op basis van de *Maandstatistiek voor de Industrie* van het CBS. Voor de sectoren handel en diensten waren echter geen statistische gegevens beschikbaar.

heeft bij veel Japanse ondernemingen geleid tot de oprichting van vestigingen met een verkoopondersteunende en serviceverlenende taak in deze marktgebieden 5). De internationalisering van het Japanse bedrijfsleven loopt een fase achter vergeleken met de ondernemingen uit de Verenigde Staten.

De daling van het percentage vestigingen uit een aantal Europese landen, met name uit de Bondsrepubliek Duitsland in de periode na 1975, wordt vooral veroorzaakt door de voltooiing van de investeringen in havengebonden activiteiten in Nederland. De vestiging van grote kapitaalintensieve basisindustrieën in het Zuidwesten van Nederland wordt in de tweede helft van de jaren zeventig niet voortgezet 6). Wel moet hierbij worden gewezen op het feit dat dit niet betekent dat er geen verdere investeringen in bestaande vestigingen zijn verricht. De toename van de buitenlandse investeringen rond het begin van de jaren tachtig is een aanwijzing dat deze investeringen wel dege-lijk hebben plaatsgevonden 7).

Werkgelegenheid

Slechts een minderheid (23%) van de buitenlandse vestigingen heeft een industriële taak in Nederland. In ab-

3) N.J. Kemper en M. de Smidt, Foreign manufacturing establishments in the Netherlands, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, jg. 71, 1980, nr. 1, blz. 21-40.

4) McKinsey & Co, *Aantrekkelijkheid van Nederland voor buitenlandse investeerders, een opiniepeiling onder buitenlandse ondernemers*, Amsterdam, 1978.

5) A. Loeve, J. de Vries en M. de Smidt, Japanese firms and the gateway to Europe, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, jg. 76, 1985, nr. 1, blz. 2-8.

6) Zie Kemper en De Smidt, op.cit., blz. 31.

7) J.T. de Mare, De multinationalisatie van de Nederlandse economie, *ESB*, 28 augustus 1985, blz. 841.

Tabel 2. Werkgelegenheid bij buitenlandse vestigingen 1980 – 1984, naar periode van vestiging en naar sector

Periode	Industrie		Handel		Diensten		Totaal	
	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %
tot 1946	- 1.615	- 10,6	- 447	- 10,4	- 144	- 4,0	- 2.206	- 9,5
1946 – 1959	- 473	- 3,6	+ 613	+ 15,6	+ 134	+ 4,1	+ 274	+ 1,4
1960 – 1974	- 804	- 2,7	+ 698	+ 5,2	+ 156	+ 2,0	+ 50	+ 0,1
1975 – 1984	+ 721	+ 53,2	+ 1.627	+ 93,7	+ 650	+ 94,1	+ 2.998	+ 79,2
Totaal	- 2.171	- 3,7	+ 2.491	+ 10,7	+ 796	+ 5,2	+ 1.116	+ 1,1

solute aantallen gaat het hierbij om 288 vestigingen. De overige 987 vestigingen zijn hier opgericht als handels- dan wel als dienstverlenende vestigingen. Gelet op de sectorale verdeling van de werkgelegenheid van de buitenlandse vestigingen wordt echter duidelijk dat bijna 60 procent tot de industriële sector behoort (zie tabel 1).

De buitenlandse industriële werkgelegenheid vormt in 1984 ongeveer acht procent van de totale industriële werkgelegenheid in Nederland. In absolute aantallen spreken we hier over ca. 64.500 arbeidsplaatsen. Het procentuele aandeel van de buitenlandse industriële bedrijvigheid is hoog in de sectoren machine- en chemische/kunststofindustrie. De buitenlandse penetratie in oudere industriële sectoren als de voedings- en genotmiddelen en de textiel-/kledingindustrie is daarentegen gering.

Binnen de handelssector komt het grootste deel van de werkgelegenheid voor rekening van de handel in elektro-technische producten, waaronder ook kantoor machines (computers, fotokopieerapparatuur enz.). De werkgelegenheid in de dienstverlenende sector bevindt zich vooral in de zakelijke dienstverlening en de financiële sector, zoals banken en verzekeringsmaatschappijen. De werkgelegenheid in de buitenlandse dienstverlenende sector bedraagt echter maar 15 procent van de totale werkgelegenheid van de buitenlandse bedrijvigheid. Met de beschikbare statistieken is het niet mogelijk na te gaan wat het aandeel van de buitenlandse handels- en dienstverlenende werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid in deze sectoren in Nederland is.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid bij de buitenlandse vestigingen over de jaren 1980 – 1984 geeft een daling van de industriële werkgelegenheid te zien van 3,7 procent (2.171 arbeidsplaatsen). Daarentegen steeg de werkgelegenheid bij de handelsvestigingen met 10,7 procent (2.491 arbeidsplaatsen) en bij de dienstverlenende vestigingen met 5,2 procent (796 arbeidsplaatsen). De groei van de werkgelegenheid in de twee laatstgenoemde sectoren is hiermee ruimschoots in staat om het verlies aan industriële werkgelegenheid te compenseren.

De afname van de werkgelegenheid heeft met name plaatsgevonden bij de reeds langer gevestigde bedrijven (tabel 2), terwijl de grootste toename optreedt bij de in de meest recente periode tot stand gekomen vestigingen. De daling van de werkgelegenheid in de industriële sector doet zich vooral voor onder de grotere vestigingen met meer dan 200 werkzame personen. De middelgrote industriële vestigingen met tussen de 50 en 200 werkzame personen vertonen juist een toename van de werkgelegenheid.

De daling van de buitenlandse industriële werkgelegenheid (- 3,7%) in de periode 1980 – 1984, is echter veel geringer dan het verlies aan werkgelegenheid voor de totale Nederlandse industrie in dezelfde periode (- 12,2%) 8). Hierbij moet worden aangetekend dat van de buitenlandse bedrijvigheid niet bekend is hoeveel arbeidsplaatsen als gevolg van opheffing van bedrijfsvestigingen verloren zijn gegaan, terwijl dit effect in de cijfers voor de totale Nederlandse industrie wel verdisconteerd is. De indruk bestaat echter dat het opheffingspercentage voor de buitenlandse industriële vestigingen relatief laag ligt 9), zodat dit maar een gering deel van het geconstateerde verschil verklaart. Van veel grotere invloed zijn de verschillen in sectorstruc-

tuur tussen de buitenlandse en de Nederlandse industrie. Het grootste verlies aan industriële werkgelegenheid in Nederland heeft plaatsgevonden in oudere bedrijfstakken als de textiel- en de hout-/papierindustrie. Juist in deze sectoren is de buitenlandse industrie in geringe mate vertegenwoordigd, terwijl in de sectoren waarin deze sterk vertegenwoordigd is (chemie- en kunststoffenindustrie, machine-industrie), het verlies aan werkgelegenheid veel minder ernstig is geweest.

Samenvattend kan worden gezegd dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid van de buitenlandse industriële bedrijvigheid aanzienlijk minder slecht is geweest dan voor de totale Nederlandse industrie. Hieruit blijkt dat de buitenlandse industriële bedrijvigheid een relatief sterk onderdeel van de Nederlandse economie vormt.

Regionale spreiding buitenlandse werkgelegenheid

De buitenlandse industriële werkgelegenheid is in sterke mate in het Westen (Randstad) en Zuiden van Nederland gevestigd (zie figuur 2). In de stedelijke agglomeraties Amsterdam, 's-Gravenhage en Rijnmond bevindt zich in totaal 35 procent van de industriële werkgelegenheid, terwijl deze percentages voor de provincies Noord-Brabant en Zeeland respectievelijk 18 en 10 bedragen. De buitenlandse industriële werkgelegenheid is duidelijk oververtegenwoordigd in het Westen en Zuiden van Nederland, in tegenstelling tot een relatieve ondervertegenwoordiging in het Noorden en Oosten van Nederland.

Tot het begin van de jaren zestig vestigden buitenlandse industriële bedrijven zich vooral in West-Nederland 10). Tijdens de jaren zestig en zeventig vindt er echter een belangrijke decentralisatie van de buitenlandse industriële werkgelegenheid plaats. Deze geografische spreiding wordt vooral veroorzaakt door een verschuiving van de havengebonden industriële bedrijvigheid naar het Zuidwesten van Nederland, het ruime aanbod van arbeid in de zuidelijke stimuleringsgebieden en de economische expansie van de Randstad langs de as Amersfoort – Zwolle 11). Het Noorden des lands en de provincies Gelderland en Overijssel hebben in veel mindere mate van deze decentralisatie geprofiteerd.

Ook bij de na 1975 opgerichte industriële vestigingen heeft deze tendens zich voortgezet (zie figuur 3). Nieuwe industriële werkgelegenheid is terecht gekomen in West-Nederland (Noord-vleugel van de Randstad), West- en Midden-Noord-Brabant, de provincie Overijssel (Twente) en in Zuid-Limburg. Het Noorden van Nederland en de provincie Zeeland hebben gedurende deze periode vrijwel geen nieuwe buitenlandse industriële vestigingen tot

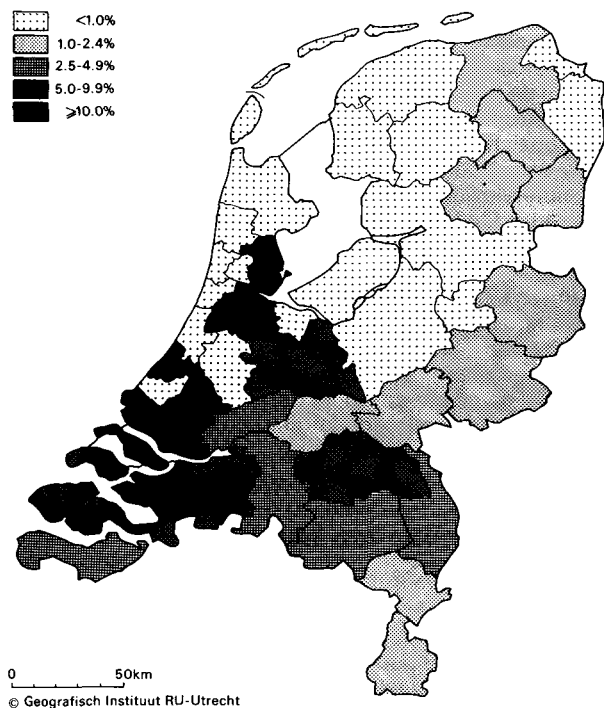
8) Berekend op basis van gegevens van het CBS, *Maandstatistiek voor de industrie*, 1979 en 1983.

9) Zie De Smidt, op.cit., blz. 10.

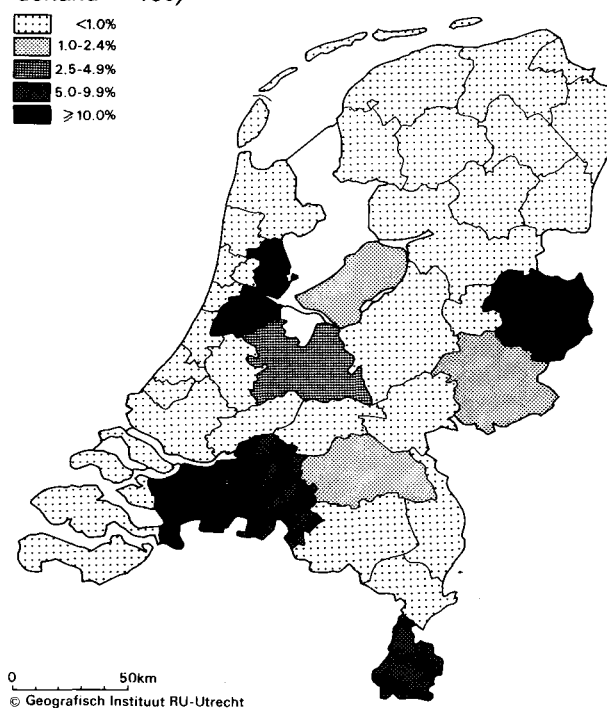
10) M. de Smidt, Foreign industrial establishments located in the Netherlands, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, jg. 57, 1966, nr. 1, blz. 1-19.

11) Zie Kemper en De Smidt, op.cit., blz. 31.

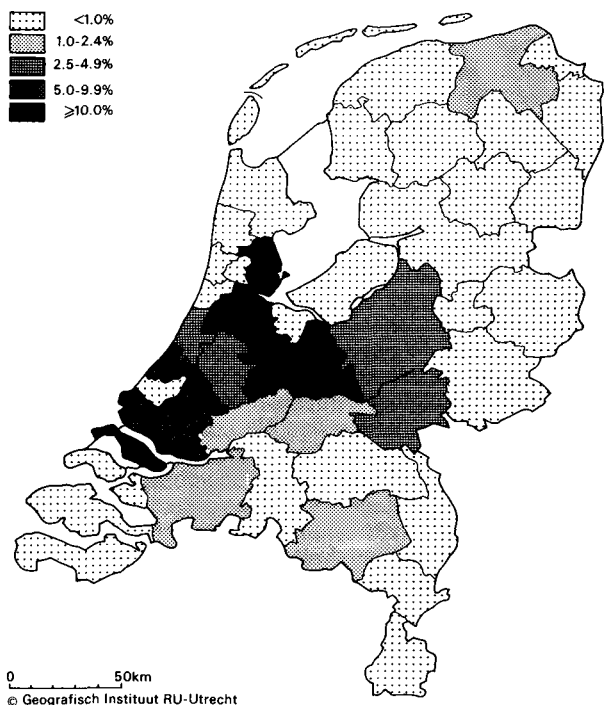
Figuur 2. Werkgelegenheid industriële vestigingen per Corop-gebied in 1984 (Nederland = 100)

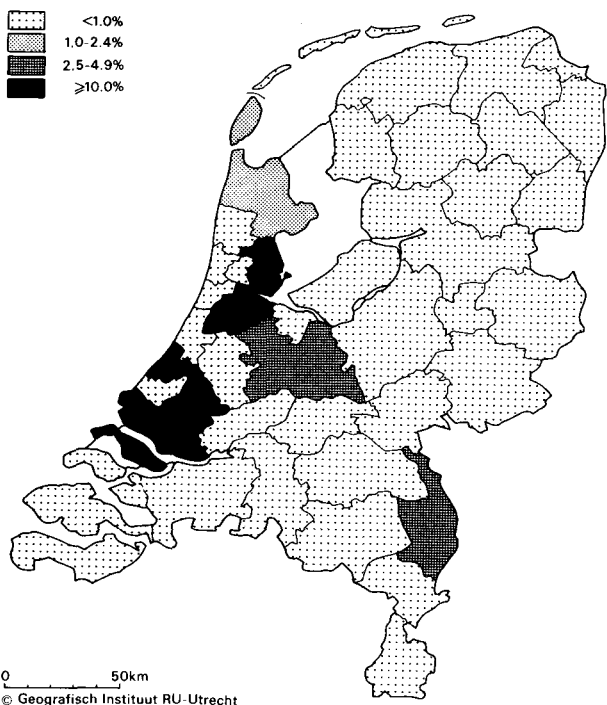
Figuur 3. Werkgelegenheid industriële vestigingen per Corop-gebied, gevestigd in de periode 1975-1984 (Nederland = 100)

Figuur 4. Werkgelegenheid handelsvestigingen per Corop-gebied in 1984 (Nederland = 100)

Figuur 5. Werkgelegenheid dienstverlenende vestigingen per Corop-gebied in 1984 (Nederland = 100)

stand zien komen. Buitenlandse handelsactiviteiten zijn in sterke mate in West- en Midden-Nederland gevestigd (zie figuur 4). In totaal is bijna 70 procent van de buitenlandse werkgelegenheid in deze sector in dit deel van Nederland geconcentreerd, waarvan alleen al 56 procent in het stadsgewest Amsterdam en de provincie Utrecht. Bij de na 1975 tot stand gekomen handelsvestigingen is enigszins sprake van een decentralisatie in de richting van de provincie Gelderland. In tegenstelling tot bij de industriële vestigingen is

deze decentralisatie niet gericht op het Zuiden, maar meer op het midden van Nederland (Veluwe).

De buitenlandse dienstverlenende vestigingen zijn vrijwel uitsluitend in de Randstad gevestigd (zie figuur 5). Maar liefst 88 procent van de werkgelegenheid in deze sector bevindt zich in de steden Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage. De provincie Utrecht is voor de vestiging van dienstverlenende activiteiten nog maar van geringe betekenis. Dit ruimtelijk spreidingspatroon van de buitenlandse vestigingen is ook aangetoond voor de Zweedse

12) en Japanse 13) vestigingen in Nederland. Ten aanzien van de buitenlandse dienstverlenende activiteiten is er sprake van een functionele taakverdeling tussen de drie grote steden in West-Nederland. Zo zijn de financiële dienstverlenende activiteiten vooral in Amsterdam gevestigd, het vervoer en transport in Rotterdam en de dienstverlening op het gebied van de winning van aardolie en aardgas in 's-Gravenhage.

Vestigingsmotieven industrie

Welke factoren kunnen de regionale spreiding van de buitenlandse activiteiten over Nederland verklaren en wat zijn de motieven van de internationale ondernemingen voor een dergelijke vestigingsplaatskeuze geweest? Om hierin inzicht te verkrijgen zijn 68 gesprekken gevoerd met buitenlandse vestigingen die in de periode 1975 – 1984 in Nederland tot stand zijn gekomen. Het ging hierbij om 21 industriële vestigingen, 30 handels- en 17 dienstverlenende vestigingen 14).

Het motief dat de meeste keren door de industriële vestigingen wordt genoemd als reden om zich in Nederland te vestigen, is de centrale ligging van Nederland ten opzichte van de Europese markt. Dit motief wordt 11 keer genoemd, met daarnaast motieven als een gunstig fiscaal klimaat (5 keer) en de brede technische kennis en goede toeleveringsmogelijkheden van het Nederlandse bedrijfsleven. Opvallend is het gering aantal keren dat factoren als de arbeidsmarkt, een stabiel sociaal klimaat en de aanwezigheid van eventuele vestigingspremies als motieven worden genoemd. De Nederlandse arbeidsmarkt blijkt al sinds de jaren zestig niet meer als aantrekkingsfactor voor buitenlandse vestigingen te fungeren. Factoren als een stabiel sociaal klimaat en arbeidsrust zijn wel noodzakelijke voorwaarden voor de komst van buitenlandse vestigingen naar Nederland, maar geen doorslaggevende redenen om voor Nederland te kiezen.

Naast de motieven die beslissend geweest zijn voor de keuze voor Nederland, is het van belang te weten welke factoren bepalend zijn geweest voor de vestigingsplaatskeuze binnen Nederland (zie tabel 3). Voor de industriële vestigingen is de afstand tot het marktgebied de meeste keren van invloed geweest op de keuze van de vestigingsregio. De industriële vestigingen zijn gemiddeld voor 73 procent van hun afzet gericht op landen buiten Europa, waarvan de export naar de Bondsrepubliek Duitsland (27%) en Frankrijk (13%) het belangrijkste zijn.

Naast de sectorale verdeling is ook de herkomst van de vestigingen van invloed op de marktorientatie (zie tabel 4). Het meest gericht op de Europese markt zijn de industriële vestigingen afkomstig uit landen buiten Europa of uit de Europese niet EG-lidstaten. Deze industriële bedrijven die produceren voor de Europese markt, hebben zich vooral in het Zuiden en Oosten van Nederland gevestigd. Deze keu-

Tabel 3. Mate van belang van regionale vestigingsplaatsfactoren voor industriële-, handels- en dienstverlenende vestigingen

Regionale factoren	Industrie		Handel		Diensten	
	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %
Afstand tot zeehavens	4	19	5	17	4	24
Afstand tot luchthaven	2	10	12	40	10	59
Afstand tot toeleveranciers	4	19	5	17	3	18
Afstand tot marktgebied	10	48	20	67	8	47
Nabijheid universiteit/hogeschool	1	5	-	-	-	-
Kwaliteit dienstverlenende voorzieningen	1	5	3	10	2	12
Kwaliteit woonomgeving	-	-	4	13	4	24
Woonplaats huidige nederlandse directeur	3	14	9	30	-	-

ze is vooral bepaald door de gunstige ligging met betrekking tot de Europese markt, terwijl op lokaal niveau het aanbod van geschikt bedrijfsterrein met voldoende uitbreidingsmogelijkheden en een goede aansluiting op het auto-snelwegennet doorslaggevende factoren zijn geweest.

Een case-study 15) naar de vestigingsmotieven van de buitenlandse industriële bedrijven in het Westen en midden van de provincie Noord-Brabant toont aan dat de goede infrastructurele situatie, zowel in regionaal als internationaal opzicht de belangrijkste reden geweest is voor de keuze voor Noord-Brabant. Dit geldt voor 39 procent van de geïnterviewde buitenlandse industriële vestigingen in deze regio. Op lokaal niveau is met name het aanbod van bedrijfsterrein bepalend voor de definitieve keuze geweest.

Samenvattend blijkt de geografische marktorientatie van de industriële bedrijvigheid van grote invloed te zijn op de keuze van de regio van vestiging binnen Nederland. De definitieve vestigingsplaatskeuze binnen deze regio's wordt met name bepaald door het aanbod van geschikt bedrijfsterrein en een goede infrastructurele situatie.

Vestigingsmotieven handel en dienstverlening

Voor de handel en dienstverlening is de afzetverwachting op de Nederlandse markt het voornaamste motief voor oprichting van een vestiging in Nederland. Dit motief wordt door de vestigingen maar liefst 33 keer genoemd, waarvan 29 keer als eerste motief. Door de industriële vestigingen wordt dit motief daarentegen slechts twee keer naar voren gebracht. De keuze van de regio van vestiging is bij de handelsvestigingen vooral bepaald door de ligging ten opzichte van de Nederlandse markt (zie tabel 3), en daarnaast door de afstand tot luchthavenfaciliteiten. Deze laatste factor is bij de dienstverlening voor bijna 60 procent van de vestigingen bepalend geweest voor de keuze van de regio. Opvallend is de invloed van de huidige Nederlandse directies bij de lokatiekeuze van de handelsvestigingen. Bij 30 procent van de geïnterviewde handelsvestigingen heeft de Nederlandse directeur de vestigingsplaats bepaald.

De handelsvestigingen zijn gemiddeld voor 80 procent op de Nederlandse markt gericht. Dit geldt met name voor de vestigingen die uit de EG-lidstaten afkomstig zijn (zie tabel 4). Voor de dienstverlening ligt dit percentage rond de 64. In deze laatste sector vindt ruim 13 procent van de activiteiten plaats in landen buiten Europa.

De handelsvestigingen bevinden zich vrijwel uitsluitend in het Westen en midden van Nederland. Ook bij deze vestigingen is de centrale ligging met betrekking tot de markt, maar dan de Nederlandse, de voornaamste regionale vestigingsplaatsfactor, met daarnaast de gunstige ligging ten opzichte van luchtvaartfaciliteiten. De vestigingsplaatskeuze binnen de regio wordt bepaald door een goede verkeerstechnische ligging en de representativiteit van de beschikbare bedrijfsterreinen, dan wel bedrijfsruimten. Aan dit laatste heeft Nederland in de afgelopen periode wellicht een tekort gehad.

Voor de dienstverlenende vestigingen speelt de representativiteit van een grootstedelijk gebied, als Amsterdam, een heel belangrijke rol bij de vestigingsplaatskeuze. Dit uit zich vooral in een goede bereikbaarheid van lucht-

12) M. Schröder, M. de Smidt en W. Staring, Corporate growth, foreign investment and locational choice, in: M. de Smidt en E. Wever (red.), *A profile of Dutch economic geography*, Van Gorcum, Assen/Maastricht, 1984.

13) Zie Loeve e.a., op.cit., blz. 5-8.

14) A. Loeve, *Internationale ondernemingen in Nederland. Vestiging van buitenlandse bedrijven in Nederland (1975 – 1984): motieven en effecten*, StePro-rapport nr. 30b, Geografisch Instituut, Utrecht, 1985.

15) A.J. Dooren, J.G. Dubbelman en J.J. Reynders, *Industriële vestigingen van buitenlandse ondernemingen in West en Midden Brabant*, StePro-rapport nr. 30c, Geografisch Instituut, Utrecht, 1985.

Tabel 4. Gemiddelde afzetpercentages geïnterviewde vestigingen naar sector en naar nationaliteit van de onderneming

Marktgebied	Industrie			Handel			Diensten		
	EG	niet-EG	niet Europees	EG	niet-EG	niet Europees	EG	niet-EG Europees	niet
Nederland	67	11	13	94	87	61	79	60	56
Rest EEG	31	71	70	5	13	24	20	2	19
Overige landen	2	18	14	1	0	15	1	38	25
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

havenfaciliteiten (Schiphol), de aanwezigheid van soortgelijke bedrijvigheid, de kwaliteit van de voorzieningen en het aanbod van bedrijfsruimte van een voldoende representatief niveau in het stedelijk gebied.

Binnen de Noord-vleugel van de Randstad is sprake van een regionale differentiatie, afhankelijk van de marktorientatie van de handelsvestigingen 16). Zo vestigen de op de Nederlandse markt gerichte bedrijven zich in toenemende mate in de provincie Utrecht. Ruim 92 procent van de in deze provincie tot stand gekomen handelsvestigingen is voor meer dan driekwart van de afzet op de Nederlandse markt georiënteerd. De qua afzet meer internationaal georiënteerde handelsvestigingen richten zich vooral op lokaties bij Amsterdam en Schiphol. Van de bij Schiphol gevestigde bedrijven is ruim 45 procent voor meer dan 75 procent op de buitenlandse markt gericht. Naar nationaliteit zijn vooral de handelsvestigingen uit de Verenigde Staten en Japan meer internationaal georiënteerd.

Samenvattend blijkt ook voor de buitenlandse handelsvestigingen de geografische marktorientatie van grote invloed te zijn op de keuze van de regio van vestiging binnen Nederland. De definitieve vestigingsplaatskeuze binnen deze regio's wordt bepaald door de kwaliteit van de beschikbare lokaties, de voorkeur van de Nederlandse directeur en de aanwezigheid van gelijksoortige bedrijven.

Conclusie

Vanaf het midden van de jaren zeventig heeft er een aanzienlijke afname van het aantal nieuwe buitenlandse vestigingen in Nederland plaatsgevonden. Daartegenover geeft deze periode een forse toename van het aantal initiatieven gericht op de acquisitie van buitenlandse bedrijvigheid in Nederland te zien. Zowel de nationale overheid als regionale en lokale overheden zien een actief acquisitiebeleid als één van de mogelijkheden om nieuwe werkgelegenheid tot stand te brengen. Op grond van de ontwikkeling van de buitenlandse bedrijvigheid in Nederland, kan over de betekenis van deze bedrijvigheid voor de regionale ontwikkeling het volgende worden gezegd.

In de eerste plaats blijft de buitenlandse industriële bedrijvigheid van betekenis voor de industriële werkgelegenheid in Nederland. De ontwikkeling van de buitenlandse industriële werkgelegenheid is belangrijk minder slecht geweest dan voor de Nederlandse industrie als geheel. Dit komt vooral door het feit dat de buitenlandse industrie oververtegenwoordigd is in de relatief sterkere sectoren.

In de tweede plaats valt een toenemende betekenis van de buitenlandse handel en dienstverlening in Nederland waar te nemen. Juist deze sectoren geven nog een groei van de werkgelegenheid te zien. Ook voor de komende jaren valt te verwachten dat het aandeel van de niet-industriële activiteiten in de totale buitenlandse bedrijvigheid nog verder zal toenemen.

In de derde plaats kan worden vastgesteld dat er sprake is van een regionale specialisatie met betrekking tot de buitenlandse activiteiten in Nederland. Nieuwe buitenlandse industriële activiteiten hebben zich gedurende het laatste decennium vooral in het Zuiden en Oosten van Nederland gevestigd, terwijl de handels- en dienstverlenende

activiteiten zich vooral op het Westen en midden van Nederland richten. Het belangrijkste motief dat aan deze regionale specialisatie ten grondslag ligt is een centrale ligging ten opzichte van het marktgebied van de betreffende vestigingen. Voor de industriële vestigingen is dit de ligging ten opzichte van de Europese markt, terwijl voor de handelsvestigingen vooral de bereikbaarheid met betrekking tot de Nederlandse markt van belang is.

De inspanningen op het gebied van acquisitie en het regionale beleid in Nederland lijken ten aanzien van de vestiging van industriële bedrijvigheid redelijk succesvol voor Noord-Brabant, het Oosten van Nederland en Zuid-Limburg. Ten aanzien van het Noorden des lands is het toekomstperspectief echter veel minder gunstig. Ondanks het regionale sociaal-economische beleid en de acquisitie-inspanningen hebben zich in dit gebied vrijwel geen nieuwe buitenlandse bedrijven gevestigd. De belangrijkste oorzaak is de minder gunstige ligging ten opzichte van de Europese markt. Te verwachten is dat ook in de komende jaren de relatieve aantrekkingskracht van de regio's op de buitenlandse bedrijvigheid niet wezenlijk zal veranderen.

De nationale overheid houdt bij de acquisitie van buitenlandse bedrijvigheid geen rekening met de doelstellingen van het regionale sociaal-economische beleid 17). De regionale overheden die acquisitie verrichten zijn daarentegen niet of nauwelijks in staat om invloed uit te oefenen op die factoren die belangrijk zijn bij de lokatiekeuze van de buitenlandse ondernemingen, zoals afstand tot de markt, arbeidskosten en fiscaal klimaat. De factoren die lagere overheden wel kunnen beïnvloeden zijn het aanbod en de prijs van bedrijfsterreinen en de kwaliteit van de eigen dienstverlening. In de praktijk blijken deze factoren vooral van invloed te zijn op de definitieve vestigingsplaatskeuze binnen de gekozen regio en maar van geringe invloed op de keuze van de vestigingsregio zelf.

De ontwikkelingsmogelijkheden van de Randstad liggen vooral op het terrein van de handel en dienstverlening. Het voorwaardescheppend beleid zal zich in het Westen vooral moeten richten op het aanbod van bedrijfsaccommodatie van een voldoende kwalitatief niveau en het oplossen van bestaande knelpunten in de infrastructurele situatie. Toepassing van een acquisitiebeleid gericht op de werving van buitenlandse werkgelegenheid voor de verschillende regio's, zal zeer selectief dienen te geschieden. Op deze wijze kan de vestiging van buitenlandse bedrijvigheid in Nederland bijdragen aan de versterking van de regionaal-economische structuur.

A. Loeve

16) H. Bekkers, B. van Dijk en J. Salverda, *Internationale ondernemingen in de regio's Amsterdam en Utrecht. Vestigingstendensen van handels- en dienstverlenende bedrijven en hun regionale effecten*, StePro-rapport nr. 30d, Geografisch Instituut, Utrecht, 1985.

17) H. van der Poel, en M. van Valkenhoef, *Nederland in de (uit)verkoop: acquisitie van buitenlandse bedrijven door regionale en lokale overheden*, Verslagen van leeronderzoek SGS, Geografisch Instituut, Utrecht, 1985.